

FIGYELŐ

Dezsényi Béla
(1907—1972)

Tisztelt Gyászoló Közönség! Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya nevében búcsúzom DEZSÉNYI Bélától, a magyar sajtótörténet jeles kutatójától.

DEZSÉNYI Béla annak a magyar kutatónemzedéknek a tagja volt, amely kiváló tulajdonságai és felkészültsége ellenére hosszú időn keresztül nem tudott megfelelő munkalehetőségekhez jutni. A francia — német szak elvégzése után s annak ellenére, hogy Eötvös-kollégista volt, csaknem tíz esztendeig díjtalan, majd segélyes gyakornokként működött a Széchényi Könyvtárban. Bár a háború alatt már álláshoz jutott, az igazán termékeny időszak életének utolsó évtizedeire esik. Útját az is nehezítette, hogy a betegséggel is meg kellett küzdenie, s ezt oly nagy akarással tette, amelyre mint emberi példára is emlékeznünk érdemes.

Munkásságának kezdetén érdeklődése Magyarország és a külföld kapcsolatainak tanulmányozása felé fordult, amelyről többek között *Magyar—svájci szellemi kapcsolatok a szabadságharc idején* című egyetemi doktori disszertációja tanúskodik. Ennek a kornak egyik jellegzetessége volt az ilyen irányú kutatás, amely a világban helyét kereső nemzet közérzetének zavaraira és sokaknál a provincializmussal való szembefordulásra utalt. DEZSÉNYI Béla különösen érzékeny volt ez utóbbira, amit bizonyítanak későbbi széles körű nemzetközi kapcsolatai, az a szándéka, hogy megismerje az idegen eredményeket s határainkon kívül ismertesse a mieinket.

Úttörő az a tevékenysége, amelyet a sajtótörténet művelésében kifejtett. Személyes hozzájárulása a XVIII. századi és a reformkori sajtó tudományos feltáráshoz nemcsak kezdeményező, de sok vonatkozásban alapvető és végleges érvényű. Szintézisei, amelyek kitekintenek a nemzetközi és különösen a közép-kelet európai viszonyokra, nélkülözhetetlen kézikönyvek. Sajtótörténeti tanulmányai nem elégszenek meg a szűken vett kutatási ágra vonatkozó adatok összegyűjtésével, hanem a technika-, a gazdaság-, a társadalom- és az eszmétörténet módszereit is igénybe véve, szélesebb összefüggéseket feltáró képet akarnak nyújtani. Különösen ki kell emelnem azt a törekvését, hogy a sajtótörténetet összekapcsolja a szépirodalom történetével, főleg a reformkorra vonatkozó tanulmányaiban.

Fáradhatatlan adatgyűjtő volt, és nagyrabecsülte azt a munkát, amelyet sokan csak tehernek éreznek: a bibliográfiák összeállítását és kibocsátását. A maga részéről is sokat tett a *Magyar Folyóiratok Repertóriumának* elindításáért, amely mint a Magyar Nemzeti Bibliográfia melléklete jelenik meg. 1954-től kezdve szerkesztette a *Magyar Könyvszemlét*, amely a magyar sajtókutatás fejlődését mozdította elő és sok fiatal kutatónak adott megjelenési lehetőséget.

DEZSÉNYI Béla meg volt győződve arról, hogy a sajtó tudományos kutatása a művelődéstörténet és általában a társadalomtudományok fontos ága, s ezért nem csupán a *Könyvszemle* útján, hanem egyetemi oktatói tevékenységével is serkentette a sajtókutatás fiatal szakembereinek képzését. Az Országos Széchényi Könyvtárban is mindennekelőtt a sajtóval foglalkozott.

A magyar sajtótörténet és -elmélet megteremtése és fejlesztése érdekében kifejtett szívós és sokoldalú tevékenysége méltán érdemelte meg a magyar tudományos közélet megbecsülését.

A *Magyar Tudományban* megjelent összefoglalójában írta a sajtókutatással kapcsolatban: „Nem új úttörésre, meglévő kezdetek összefogására volna csak szükség. És talán megfelelő érdeklődés, tudományos közvélemény kialakítására”. Fogjuk ezt fel DEZSÉNYI Béla tudományos testamentumaként, amelyet meg kell valósítanunk.

Az élet, amelyben együtt jelentkezett a kutató, a könyvtáros, az oktató és a szerkesztő tevékenysége — most véglegesen megszakadt. Mindazok, akik ismerték őt, tisztelők, barátok és tanítványok emlékezete megőrzi azt a sok értéket és ösztönzést, amellyel DEZSÉNYI Béla őket megajándékozta.

Nyugodjék békében!

KÖPECZI BÉLA

Jenei Ferenc (1905–1971). Váratlanul húnyt el az év utolsó napjaiban. Sokoldalú szakember: könyv- és nyomdatörténeti kutató, irodalomtörténész, szerkesztő és muzeológus volt. Tanulmányai befejeztével a budapesti egyetemen avatták bölcsészettudományi doktornak, ezután visszatért szülővárosába, Győrbe, hol hamarosan főlevéltárossá lépett elő. Az 50-es években az MTA Irodalomtörténeti Intézetének munkatársa, a 60-as években a Petőfi Irodalmi Múzeum főmunkatársa volt. Tudományos téren sokat és eredményesen dolgozott, így méltán állítható a jeles CSÁSZÁR-tanítványok (KENYERES Imre, KOZOCSA Sándor, SOLT Andor, WALDAPFEL József stb.) sorába. Kedvelt szakterülete a régi magyar művelődéstörténet, elsősorban is a barokk irodalom volt.

Számos cikke közül emlékeztetőül néhány: kézirati tanulmányaiból doktori disszertációja *A világi műfajok kéziratos énekeskönyveinkben* (1929), levéltári bűvárokodásaiból a RIMAY-epicedium hiányzó szövegrészeinek felfedezése (ItK 1966.), nyomdatörténeti kutatásaiból *Régi magyar irodalmunk és a győri Streibig-nyomda* (1939) és a Ferenczffy Lőrincel kapcsolatos dolgozatai (Irodalomtört. 1951. és Magy. Könyvszle 1961). A fragmentumkutatás terén is eredményesen működött, győri kőtestáblákból Dávid Ferenc és Heltai Gáspár ismeretlen műveit áztatta ki (Irod. tört. Közl. 1953–1954). Irodalomtörténeti munkásságának hatósugarában Balassi, Rimay, Nyéki Vörös és Zrínyi nevei szerepeltek leginkább, középpontjában azonban mindvégig egy tudományos alaposságú, eszményi „győri irodalomtörténet” állt. E téma egész életében foglalkoztatta, s utolsó éveiben második redakcióban is elkészítette. Ennek a szintézisalkotásnak során született legjobb tanulmánya: *Az utolsó magyar humanista főpap Náprági Demeter* (Irod. tört. Közl. 1965.).

Érdemeket szerzett fiatal korában a *Győri Szemle* színvonalas szerkesztésével (1941–1944), későbbi éveiben pedig irodalomtörténeti kiállításaiival. Egyedülálló ember lévén: hűséggel ragaszkodott barátaihoz és könyveihez. Az utóbbiakban nem is csalódott soha: kitűnő szakkönyvtárát haláláig gyarapította nagy hozzáértéssel, megszerezve magának Gálos Rezső unikumokban gazdag bibliotékáját is. Polcain ott van a gondozásában megjelent *Magyar költők. XII. század* (Bp. 1956) c. antológia, továbbá az RMKT XVII/2. kötete, melyben Nyéki Vörös Mátyás összes műveit adta ki (Bp. 1962). Egy vaskos irodalmi leveleskönyv — levéltári kutatásainak gyümölcse —, hagyatékában vár kiadásra.

V. KOVÁCS SÁNDOR

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Francia Tanszékének bibliográfia-sorozata.¹ A magyar-francia kulturális és irodalmi kapcsolatok irodalmának bibliográfiai feltárása szép hagyományokkal rendelkezik. 1913-ban jelenik meg Párizsban KONT Ignác nagyjelentőségű összeállítása, a *Bibliographie française de la Hongrie* — amelyet később André LEVAL és BARANYAI Zoltán egészítenek ki, és amely a francia nyelven megjelent magyar vonatkozású művek bibliográfiai feldolgozására törekszik. JEZERNICZKY Margit 1933-ban a XIX. század első felében Magyarországon megjelent francia nyelvű nyomtatványokat ismertette. Negyven esztendőn át — 1879-től 1919-ig — az *Egyetemes Philológiai Közlemény* évente közölte HELLEBRANT Árpád azóta sem pótoltt kurrens filológiai bibliográfiá-

¹ Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Francia Nyelv és Irodalom Tanszék. Bibliográfiák.

ját, mely magában foglalta a könyvektől a napilapokban megjelent cikkekig a Magyarországon megjelent francia irodalommal, nyelvészettel foglalkozó magyar közleményeket is.

KÖRPECZI Béla, a magyar-francia irodalmi és történeti kapcsolatok kiváló kutatója a sorozat első füzetéhez írott bevezetőjében említi meg, hogy több mint ötven esztendeje nélkülözünk a francia irodalom magyar fogadtatásának bibliográfiai feldolgozását. Annak ellenére, hogy a régi anyag új szempontú felmérésére is szükség van, helyesen állapítja meg, hogy elsősorban az elmúlt ötven esztendő adatainak feldolgozása a legfontosabb feladat. Ennek megoldására vállalkozott KOZOCSA Sándor, a francia irodalom magyar filológiai repertóriumának összeállításával.²

Sem a felhasználható információk feldolgozásának teljességét, sem az anyag értékelését és a problémák szerinti csoportosítását az ilyen hézagpótló jellegű bibliográfiai összeállításnál nem lehet számonkérni. Helyesen járt el KOZOCSA Sándor, amikor az általános részben — vagyis nem az egyes írókkal foglalkozó kritikai és irodalomtörténeti anyag feldolgozásánál — időrendbe sorolta az ismertetett tanulmányokat. Egy ilyen retrospektív összeállítás talán akkor felel meg leginkább céljának, ha arra a kérdésre igyekszik választ adni, hogy milyen időpontban, ki vállalkozott valamilyen francia irodalmi, filológiai vagy irodalomtörténeti kérdés felvetésére. A második, a személyi rész, az egyes szerzőkre vonatkozó irodalmat természetesen a szerzők betűrendjében közli, és a szerzőkre vonatkozó irodalmat a szerzők betűrendjében közli. A szerzőkre vonatkozó irodalom belül is a betűrendi rendezés könnyebb útját választja. Talán helyesebb lett volna — és nem is sokkal nehezebb, — a szerzői betűrenden belül az időrendi felsorolás, hiszen az egyes szerzőkkel kapcsolatos irodalom esetében is az elsősorban megválaszolendő kérdés nem az, hogy kicsoda, hanem az, hogy mikor figyeltek fel rá Magyarországon.

A sorozat második darabja ugyancsak KOZOCSA Sándor *magyar Baudelaire bibliográfiája*³. A bibliográfiát, mely BAUDELAIRE költeményeinek magyar fordításait és a magyar nyelvű BAUDELAIRE irodalmat sorolja fel, GÁLDI László tanulmánya vezeti be. A fogadtatás, a fordítások irodalomtörténeti, esztétikai és verstani elemzése, GÁLDI Lászlónak, maradéktalanul sikerült. Tanulmányában említi, hogy irodalomtörténészeink még mindig adósság olyan monográfiával, mely BAUDELAIRE emberi és költői nagyságát a maga sokoldalúságában mutatná be. Lehetséges, hogy ez így van. — GÁLDI László ezt bizonyára jobban tudja, — de az bizonyos, hogy GÁLDI László a maga penzumát tömören, világosan adósságok hátrahagyása nélkül végezte el. ENDRÓDI Sándor úttörő, de kezdetlegesebb fordítási kísérleteitől a teljes magyar *Fleurs du Mal*-ig kíséri végig és elemzi a magyar BAUDELAIRE fordítások útját és biztos ítélettel elemzi a fordítók, különösen ADY, KOSZTOLÁNYI, BABITS, TÓTH Árpád, SZABÓ Lőrinc, FRANYÓ Zoltán és a többiek fordítói magatartását, módszerét és viszonyát BAUDELAIRE-hez. GÁLDI László azt is megállapítja, hogy a további Baudelaire-kutatás szükségszerűen csak arra az adatanyagra építhet, amelyet KOZOCSA Sándor állított össze.

Kozocsa Sándor bibliográfiája nagyon gondos és jól használható. Első része a gyűjtéményes munkákat sorolja fel, majd a második részben az egyes költemények fordításait repertorizálja, a költemények keletkezési időrendjét véve a csoportosítás alapjául. Az időrendi elvet — nagyon helyesen — a fordítások felsorolásánál is alkalmazza. A harmadik fejezet a magyar BAUDELAIRE-irodalmat ismerteti, ugyancsak időrendben. Nagyon figyelemreméltó KOZOCSA Sándor azon törekvése is, hogy a külföldön megjelent magyar

² KOZOCSA Sándor: *A francia nyelvű irodalom magyar filológiai repertórium 1919—1968*. Budapest 1969. 509—547. 1.

³ KOZOCSA Sándor: *Baudelaire Magyarországon*. Budapest 1969. 303 1.

BAUDELAIRE-irodalmat is figyelembe vegye. Egészében egy filológiai pontosságú, a szakörök és a BAUDELAIRE iránt érdeklődők igényeit kielégítő, hasznos bibliográfiával gazdagodtunk. A francia irodalom és filológia iránti érdeklődés indokolja és kívánatosná tenné, hogy a budapesti egyetemi francia tanszék kezdeménye, legalább jelenlegi szerény formájában, — sokszorosított kiadványok ezek — ne maradjon folytatás nélkül.

SZENTMIHÁLYI JÁNOS

A Fédération International des Résistants könyvtáráról (Nomenclature des livres de la Bibliothèque de la F.I.R. — Aufstellung über den Bücherbestand in der Bibliothek der F.I.R.)

Többszázoldalas, nagy formátumú, sokszorosított kiadványban adta ki az Ellenállók Nemzetközi Szövetsége saját könyvtárállományának jegyzékét 1970 júniusában. Az impresszum nélküli, imponálóan gazdag anyag előtt a következő szerény „Megjegyzés” olvasható: nem bibliográfiát bocsátanak ki, hanem csak a F.I.R. könyvtárának gyűjteményéről készült összesítést, mely informatív célt szolgál a Szövetség számára, gazdasági szempontból. A jegyzékben szereplő anyag túlnyomó része különböző szervezetek és személyek ajándékozása útján került a könyvtárba, csak kis hányada az anyagnak a vásárolt könyv. A kiadványok címét — technikai okokból — több országot illetően német, illetve francia fordításban közli a jegyzék.

A példányokról készült statisztika a következő:

<i>Nyelv</i>	<i>Példányszám</i>
bolgár	31
dán	50
német	1396
angol	108
finn	3
flamand	1
francia	801
görög	5
héber	2
holland	15
olasz	285
jiddis	21
lett	2
norvég	21
lengyel	176
román	59
orosz	221
szerb-horvát	4
szlovén	4
cseh	187
ukrán	12
magyar	6
Összesen:	3410 példány

A F.I.R. könyvtárának anyaga egy fő tematikát ölel fel: a második világháború s ezen belül is elsősorban — a nemzetközi szervezet hivatásának megfelelően — az ellenállási mozgalmakkal foglalkozó irodalmat. Bár tudjuk, hogy a második világháborúnak és az

ellenállásnak óriási, szinte áttekinthetetlen irodalma született az elmúlt negyedszázadban; tudjuk, hogy több országban külön tudományos, történeti intézet foglalkozik e témakörökkel, a jegyzék megdöbbeneti az olvasót (ha lehet bibliográfiát olvasni) gazdagságával és sokszínűségével — annak ellenére, hogy sok olyan műről van tudomásunk, melyek a jegyzéken nem szerepelnek, mert nem kerültek be még eddig a F.I.R. könyvtárába, hisz annak állománya főként ajándékozás útján alakult ki.

A statisztika — ha említett okokból nem is egészen reálisan — tükrözi az arányokat. A témának a legnagyobb irodalma német és francia nyelvterületen van. Mégis, ha csak ezt a jegyzéket vennénk alapul, téves képet nyernénk a kérdés irodalmáról, hiszen például Magyarországot összesen 6 kiadvány képviseli, holott nyilvánvalóan ennél sokszorosan több munka jelent meg, csak azok nem kerültek be a F.I.R. könyvtárába. A jegyzék tehát azt a gondolatot is sugallja, hogy a magyar könyvtárügynek is vannak adósságai a közös nemzetközi ügyet illetően — s természetesen más országoknak is.

A jegyzék könyvtárosi szemmel nézve is fontos új ismereteket nyújt: egy sor olyan mű leírását találjuk benne, melyek mind tartalmilag, mind pedig szakmai szempontból figyelemre méltók, s követendő példát nyújtanak. Ilyenek többek között az Unità című olasz kommunista lap illegális szerepéről készült feldolgozás, DEBU-BRIDELnek, a híres illegális francia „Les éditions de Minuits”-ről 1945-ben megjelent tíz éves könyvecskéje vagy VERDET antológiája a Buchenwaldban született versekről, a dán illegális sajtó feltáró munka, — hogy csak néhányat említsünk.

A jegyzék — bár a bevezető szerint bibliográfiának nem tekinthető — alapvető kézikönyv mindazok számára, akik a fasizmus, a háború, és az ellenállás történetével és irodalmával foglalkoznak; könyvtárosok számára, akiknek hivatásuk a különböző tudományterületek szolgálata, s minden ember számára, aki ismerni akarja az emberiség legembertelenebb korszakának történetét, hogy az ismeret birtokában harcolni tudjon annak visszatérése ellen.

mggy

Ismeretlen magyar „fond” — egy franciaországi városi könyvtárban. A Colmar-i Bibliothèque Municipale gazdag állományának van egy külön őrzött, becses gyűjteményrésze, melyet több mint három évtizeddel ezelőtt egy magyar ember ajándékozott a könyvtárnak. A „fond” 4025 egységből áll, ebből 1825 — magyar nyelvű. Túlnyomó részét könyvek alkotják, de számos folyóirat is található az anyagban, így például a Magyar Könyvszemle 1876—1893—1917 közötti évfolyamai, összesen 38 kötet.

Az ajándékozó nem csak gyűjtötte, hanem szerette és gondozta is könyveit, erről tanúskodik az a terjedelmes, gondos és pontos katalógus is, melyet az anyaggal együtt adott át Colmar városának. A bőrkötéses könyv külső borítólapján ez áll: DR. SZENDEFFY Aladár *könyveinek jegyzéke*. Colmar 1934; a belső borítón pedig *Catalogus Bibliothecae (alphabetique)*. A kéziratos jegyzék 248 oldalas, s az összeállító így zárja a nyilvánvalóan áldozatos, fáradságos munkával összeállított bibliográfiát: „1934 évben, mikor a 70-ik évbe léptem, írtam egybe e könyvjegyzéket. Colmar (H^t Rhin) 4—6 rue Hertrich birtokunkon.”

Mint a szerző jelezte, a katalógust betűrendben állította össze, de a betűrenden belül többször találunk téma szerinti címszót. Például: Histoire . . . , Memoár-irodalom, Napoleonra vonatkozó irodalom.

A betűrendes rész után „A szerzői és tárgyi katalógusban felsorolt gyűjteményes művek részletes és összegezett kimutatása” következik — tárgyszó, illetve szerzői név szerint. Például: *Darwin összes művei* (angol nyelven, 13 kötet), vagy *Les grands écrivains de la France* (9 oldalon át). Itt szerepel „A Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó vállalatának sorozata”, 126 kötettel.

A jegyzék a gyűjtő széles körű érdeklődéséről tanúskodik, a korabeli és régi, magyar és világirodalom, a tudomány és képzőművészet kiváló alkotásai sorakoznak egymás után. Rendszerező készségét és alaposságát, gyűjtői szenvedélyét árulják el a különböző könyvtárak katalógusairól készült címlírások, többek között a *Catalogus. Bibliothecae hungaricae Francisci Comitis Széchényi*. 5 kötet. In Cenk, Sopronii 1799, Pestini 1800, Posonii (Typ. Siessianis, Trattnerianis, Belnayanis). F. bók. 8 r.

Néhány a magyar művek szerzői közül: ACSÁDY Ignác, ARANY János, BALASSA Bálint, BÉL Mátyás, BESSENYEI György, BETHLEN Gábor, BOD Péter . . . KATONA József, KAZINCZY Ferenc, PETŐFI (3 magyar és 2 német nyelvű kötet), REVICZKY Gyula, SZÉCHÉNYI István, SZINNYEI József, TOLDY Ferenc, TOMPA Mihály, VAJDA János, — egészen VÁMBÉRY Ármínig.

Néhány külföldi író: HEINE, GOETHE, SCHILLER, TURGENYEV, MOLIÈRE, MONTAIGNE, MONTESQUIEU, PASCAL, SAINT-SIMON, VOLTAIRE, MILTON, BYRON és SHAKESPEARE.

Képzőművészeti munkák, többek között MICHELANGELO, MILLET, Albert DÜRER, REMBRANDT, SZÉKELY Bertalan.

A Colmar városának adományozott anyagban található egy óriási fáradság árán születtett 15 kötetes, kézírásos munka — BOSSUET magyarul: BOSSUET. *Oeuvres. Traduites en hongrois I—XV*. Tom. Ford. SZENDEFFY Aladár. 1947—1950.”

SZENDEFFY, aki hetvenéves korában a könyv és a könyvtár, az irodalom és a tudomány iránti szenvedélytől indítatva állította össze saját könyvtárának jegyzékét, s túl nyolevanadik esztendején kezdett hozzá a Bossuet-fordításhoz, 94 éves korában halt meg. Egészen fiatalon vándorolt ki, s egy svájci fürdőhelyen ismerkedett meg később elzászi feleségével, Berthe MOLLYVAL (Colmarban utcát neveztek el róla, vagyónát a városnak adományozta, „bienfaisante de la ville”-ként emlékeznek reá) s együtt költöztek Colmarba 1919 után. SZENDEFFY ide hozatta azután személyes könyvtárát Budapestről. Utódja nem volt, így egész értékes gyűjteményét még életében a városi könyvtárnak adományozta, s az ajándékot végrendeletében is megerősítette.

Az eddig feltáratlan, gazdag gyűjtemény egy kisebb volumenű értékes részét — köztük a Bossuet-fordításokat és egy-egy első, ritka kiadást — továbbra is Colmarban őrzik, a városi könyvtárban, de a magyar fond túlnyomó része már ládákban becsomagolva várja elszállítását a párizsi Bibliothèque Nationale-ba, ahol azt a magyar nyelvet ismerő, szakértő könyvtárosok rövidesen feldolgozzák.

MARKOVITS GYÖRGYI

Adalékok az európai ellenállási irodalom könyvészetéhez.¹ Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtárközi Kölesönzésének köszönhető, hogy egy fontos, magyar vonatkozású, sokszorosított francia nyelvű kiadvánnyal ismerkedhetünk meg — ha kissé késve

¹ *Comité de Liaison pour l'Organisation de Conférences Internationales sur l'histoire de la Résistance en Europe. Colloque de Vienne (30 Août 1965)* (Problèmes de documentation et de méthodologie) Rapport général introductif par Henri MICHEL. (Paris 1965) (Soksz.) 85. l.

is —. A párizsi egyetem könyvtárából kaptuk kölcsön az 1965 augusztusában, Bécsben tartott nemzetközi tanácskozás dokumentumát, mely a második világháború alatti európai ellenállási mozgalom történetét, az arra vonatkozó irodalmat, az egyes országokban elért eredményeket tárja fel.

A bevezető jelentést Henri MICHEL írta, a párizsi Második Világháborús Intézet igazgatója (Comité d'Histoire de la 2e Guerre Mondiale), a második világháború történetével foglalkozó nemzetközi bizottság elnöke, akinek már több jelentős könyve jelent meg ebből a témakörből, s nem egy nemzetközi konferencián tartott előadást (Utoljára Moszkvában hangzott el *Az európai ellenállási mozgalom szellemi áramlatai* című előadása).

A bevezetés beszámol a bécsi tanácskozást megelőző három konferenciáról (Liège, 1958; Milano, 1961; Karlovy Vary, 1963). A bécsi találkozó tárgya: a dokumentáció és a módszerek problémái. Megemlíti a téma alapvető nehézségeit: az egyik az, hogy *jelenkori* történetről van szó, a másik pedig, hogy általában *illegális* tevékenység az, amit felszínre kell hozni. A továbbiakban a következő témakörökkel foglalkozik: a Résistance — mint történelmi jelenség — jelentősége; a Résistance kialakulása; a Résistance-történet feldolgozásának nehézségei, módszertani problémái, különleges megközelítési igénye („kikérdés”, időrend, térképek stb.). A „történelmi irodalom a Résistance-ról” című része H. MICHEL bevezetőjének már egészen szoros kapcsolatba kerül alapvető könyvtári feladatokkal. Felmerül a bibliográfiák igénye, a dokumentumok gyűjtésének nélkülözhetetlen volta. Végül a „Propositions de travaux en commun” — Javaslatok a közös munkára — címmel zárja a bevezető tanulmányt.

Módszere figyelemre méltó. Egymás után, betűrendben következnek a különböző országok, illetve azok felkért kutatóinak referátumai, melyek a következő alapkérdésekre válaszolnak, a helyi viszonyoknak megfelelően:

Szervezetek, kéziratok és nyomtatott források, audio-vizuális archívumok, könyvtárak, oktatás, alapmunkálatok, publikációk, múzeumok, tervek, módszertan.

Albániától Jugoszláviáig terjed az országok rendje; vannak országok, ahol egyetemen az oktatási tervben szerepel az ellenállási mozgalom, vannak múzeumok, gazdag film- és fénykép-gyűjtemények, különböző könyvtárakban illegális sajtó-gyűjtemények, mint például a kopenhágai királyi könyvtárban vagy a párizsi Második Világháborús Intézet speciális Résistance-anyagában, az izraeli YAA VASHEM nevű intézetben gazdag gyűjtése a clandestinus kisnyomtatványokból és újságokból. Jugoszláviában speciális könyvtárt létesítettek a nemzeti felszabadító háború dokumentumainak gyűjtésére. Még az Egyesült Államokban is van olyan intézmény, a Hoover Intézet, mely tervszerűen gyűjti az európai országok háború alatt megjelent illegális kiadványait. Görögországban azonban a második világháború irodalma, melyet a Nemzetvédelmi Minisztérium mellett működő szervezet őriz, egyelőre zárva van a történészek előtt.

Ami a publikációkat illeti, e téren is igen változatos kép alakult ki. Franciaországban például a már említett tudományos intézet külön folyóiratot szentel a második világháború, illetve az ellenállás történetének — rendszeresen közli magyar történészek idevontatkozó írásait is — *Revue d'Histoire de la 2ème Guerre Mondial* címmel. Olaszországban a milánói Feltrinelli könyvtárnak gazdag gyűjteménye van az illegális sajtóból eredetiben és fotómásolatokban, a gyűjtemény alapján készítették el 1961-ben az olasz clandestinus sajtó repertóriumát.² Bulgáriában, bár specializált könyvtárunk nincs, a Cyrille et Méthode, a bolgár nemzeti könyvtár publikál időnként könyveket vagy folyóiratokat a kérdéses témakörből, s amint a beszámolóban kitűnik, náluk jelentős szerepük van a memoároknak, különösen a partizán-visszaemlékezéseknek.

² CONTI L.: *La Resistenza in Italia*. Milan 1961, Istituto Feltrinelli

A hazánkra vonatkozó referátumot az MSZMP Párttörténeti Intézetének igazgatója, Vass Henrik írta — itt talán nem szükséges részletezni az ismert adatokat, például azt, hogy milyen intézmények gyűjtenek és dolgoznak fel idevonatkozó anyagokat. (MTA Történettudományi Intézete, Párttörténeti Intézet, könyvtárak, rádió- és televízió, múzeumok), inkább a kevésbé ismerteket említenék: a Karlovy Vary-ban tartott nemzetközi értekezlet magyar referátumához csatolták a vonatkozó alapbibliográfiát; a Magyar Partizánszövetség a felszabadulás 10. és 15. évfordulójára kiállítást rendezett; Buchenwaldban állandó kiállítást szenteltek a magyar ellenállási mozgalomnak.

Ebben a rövid ismertetésben csak érzékeltetni próbáltuk a téma nemzetközi jelentőségét s utalni arra, hogy a többi országok komplex törekvései nem csak a magyar történészekre, párttörténészekre, de a könyvtárosokra is új feladatokat rónak: fokozottabban törekedni az illegális ellenállási sajtó, a föld alatt született antifasiszta önálló kiadványok, az elsüllyedt kisnyomtatványok szervezett, nemzeti könyvtári gyűjtésére, rendszerezésére, konzerválására, bibliográfiai, majd sajtó- és könyvtörténeti feldolgozására.

mgv

Nemzeti bibliográfiánk újabb bővülése. A szakemberek — könyvtárosok, bibliográfusok és az egyes tudományágak kutatói — közös igénye már hosszú ideje, hogy a külföldi magyar vonatkozású irodalom rendszeres bibliográfiai feltárása megvalósuljon. KERTBENY Károlytól DEMETER Tiborig és HANKISS Jánosig különböző indítékú, méretű és színvonalú munkák láttak napvilágot. A legjelentősebbek (pl. APPONYI Sándor vagy BALLAGI Aladár munkái) a kutatás állandóan használt bibliográfiai segédeszközei közé sorolódtak be. A folyamatos és minden szakterületre és kiadvány típusra kiterjedő feltárás azonban mindeddig váratott magára.

SZENTMIHÁLYI János érdeme, hogy még 1958-ban éppen a Magyar Könyvszemlében — a kérdés történetének felvázolása mellett — körvonalazta a feladatokat. A megfontolt és alapos javaslat feledésbe ugyan nem merült, mert sokan hivatkoztak rá, a megvalósulásig azonban csak most jutott el — legalább részben (a külföldön megjelenő magyar nyelvű és magyar vonatkozású könyvek bibliográfiai feltárása ugyanis még tovább várat magára). Az Országos Széchényi Könyvtár most éppen a javaslattevő SZENTMIHÁLYI Jánost bízta meg az 1970-i próbaszám után 1971-ben már negyedévi periodicitással megindult *Hungarica Külföldi Folyóiratszeme* szerkesztésével. Az új kiadvány most az 1958-ban lefektetett alapelveket igyekszik valóra váltani.

A kiadvány célja — az előszó szerint —, hogy azokat a közleményeket tárja fel, amelyek „a hazai tudományos kutatás, műszaki fejlesztés, a gazdasági tevékenység és a kulturális élet irányítói és munkásai által felhasználható információkat tartalmaznak vagy jelentenek.” Vagyis a bibliográfiát határozott társadalmi szükségletek kielégítésére szerkesztik. Olyan forrást kívánnak az érdekeltek kezébe adni, amely eddig még a szakmai körök számára is nehezen áttekinthető irodalommal ismertet meg bennünket. S bármelyik szakot lapozzuk fel, már a pusztá beleolvasás is bizonyítja, hogy valóban értékes segítséget nyújt a kiadvány azoknak, akiket tájékoztatni kíván.

Az alaposabb áttekintésből kiderül, hogy az első két füzet (1971. 1—2. és 3. szám) összesen 2083 közleményt ír le. Ezek közül — a kiadvány hármas tagolásának megfelelően — 904 magyar vonatkozású, 756 magyar nyelvű vagy magyar szerző által külföldön közölt, tartalmában nem magyar vonatkozású közlemény, végül 423 hazai vagy magyar vonatkozású könyv, folyóirat, zenemű és folyóiratcikk ismertetése. Igen jelentős számok

ezek, s ha arra gondolunk, hogy a feldolgozás bővülésével még emelkedni fognak, láthatjuk, milyen kincsset tesz hozzáférhetővé ez az új bibliográfia.

A számok más szempontból is érdekes képet mutatnak. A két füzetben szereplő 2083 tételből 1227 a társadalom- és humán tudományokra (0—3, 7—9 ETO főosztály) és 856 a természet- és alkalmazott tudományokra (5 és 6 ETO főosztály) esik. Az egyes kategóriákon belül a megoszlás már nem ilyen egyenletes. A természet- és alkalmazott tudományokon belül a legnagyobb hányad (a 856 tételből 597) a magyar szerzők külföldön közölt (tartalmilag nem magyar vonatkozású) és a külföldi magyar nyelvű közleményekre jut. Aránylag igen kicsiny a magyar vonatkozású publikációk száma: 165, s ezek közül is 94 a műszaki tudományokra, iparokra, 42 a mezőgazdaságra vonatkozik. Az orvostudományi szakokban csak 19, a természettudományiakban pedig 10 található.

Kissé elnagyolva a szembeállítást: a kutatás 904 olyan külföldi közleményt ismerhet meg, amelyek magyar vonatkozásuk miatt feltétlenül figyelembe veendőek, a tudománypolitika pedig áttekintést kap arról, hogy a hazai idegen nyelvű folyóiratok (elsősorban az akadémiai *Acták*) mellett az egyes szakterületek milyen mértékben és milyen kiadványokban ismertetik meg kutatási eredményeiket a külfölddel.

A felhasználást nagy mértékben elősegíti a kiadvány azzal is, hogy — amennyiben a cím nem utal rá elegendő mértékben — annotáció formájában tömören jelzi a magyar vonatkozást, s így sok rejtett adatra hívja fel a figyelmet.

Örvendetes, hogy az anyaggyűjtésben az érdekeltek („tudományos intézetek, múzeumok, tudományos és szakmai tájékoztatási központok, nagy tudományos könyvtárak és szakkönyvtárak munkatársai, tudományos kutatók, bibliográfusok és dokumentalisták”) máris szép számú gárdájára támaszkodhatott. Ez a sikeres együttműködés a továbbiak során remélhetőleg még elmélyül és újabb intézményeket, munkatársakat vonz magához.

Már a próbaszám jogosan széles körű érdeklődést váltott ki. Az általános elismerő vélemény mellett néhány vonatkozásban azonban merültek fel eltérő nézetek is. Ezek közül néhányra érdemes kitérni.

A magyar nyelvű és tartalmuknál fogva magyar vonatkozású közlemények szerepeltetésével kapcsolatban nincs és aligha lehet vita. Nehéz azonban annak az eldöntése, hogy a külföldön élők közül kit tekintünk magyarnak, kinek a munkái szerepeljenek a hazaiakkal együtt. Az előszó szerint „a külföldön élő magyar szerzők közül pedig azokat (veszi a kiadvány figyelembe), akiknek publikációi szakmai szempontból érdemelnek figyelmet”. Ez az alapelv igen tág, a feldolgozóktól igen nagy személyismeretet kíván, s ugyanakkor sok szubjektivitásnak nyit teret.

Az egyes szakmai központok nem alakítottak ki ezen a téren még egységes álláspontot, így pl. az orvostudományban azt a korábbi álláspontot követték, hogy csak a hazai szerzők publikációit veszik figyelembe (romániai magyar szerzők egy nyugatnémet folyóiratban közölt tanulmánya bizonyára csak tévedésből került be). A kémiában szerepel a göppingeni gyógyszergyárban működő CSUPOR L. Azt hiszem, számos más magyar származású vegyész is publikált az adott időszakban a külföldön élők közül, „szakmai szempontból” nem látszik eléggé indokoltnak csak az ő szerepeltetése.

A külföldön élő és szakmailag valóban jelentős — elsősorban természet- és alkalmazott tudományi — kutatók közleményeit a megfelelő szakmai referáló lapok, bibliográfiák alapján az érdekelt kutatók úgyis megismerhetik (nem is valószínű, hogy orvosok, vegyészek, fizikusok stb. ebből a kiadványból keresnék ki SZENT-GYÖRGYI Albert, GÁBOR Dénes vagy mások munkáit). A szubjektivitástól mentes határvonalak ugyanakkor a bibliográfiát a felesleges felduzzasztásból is megmenthetnék. (Legalábbis orvosi vonatkozásban a most közöltekhez számban csaknem hasonló mennyiségű közleményből kellene válogatni, hogy a külföldön élők melyik publikációja kerüljön bele a kiadványba.)

A tudománypolitika számára kialakítható képet megzavarná, ha a hazai és a külföldön élő szerzők közleményei együtt szerepelnének. Azt hiszem, a leghelyesebb megoldás ezen a téren az volna, ha csak a hazai szerzőket kísérnék figyelemmel. Ez a feldolgozást is megkönnyíti, s egységes képet is ad.

Felmerültek olyan vélemények is, hogy a nagy számú külföldön megjelent természet-tudományi és orvosi közlemény kimaradhatna, s azokat csak a nemzeti szakbibliográfiák tartanak számon. Eltekintve attól, hogy ilyen nemzeti szakbibliográfia a tudományágaknak csak egy részében jelenik meg, az ilyen értelmű különbségtétel az egyes tudományok közt „öncsonkítást” jelentene. Könnyíteni lehetne azonban a bibliográfián (és a feldolgozók munkáján is), ha a b) kategóriájú közlemények mellett nem szerepelne címfordítás. (Annotációt már most sem kapnak.) Viszont az orvostudomány jelenlegi öt összevont csoportja aránytalanul sok és nem összetartozó közleményt zsúfol egybe.

A kiadvány címében a „folyóiratszemle” meghatározást használja. Helyes volna, ha — talán élve a folyóiratok és egyéb periodikumok közti határvonal elmosódóvá válásával — a „nem folyóirat jellegű periodikumokra”, az évkönyvekre, gyűjteményekre is kiterjesztené ez a bibliográfia az illetékességét (amint elszórt esetekben máris megtette). Ebben a bibliográfiai szempontból talán legszerencsésebb kiadványtípusban igen sok értékes közlemény jelenik meg — és marad mégis rejtve.

Az első két füzetben talált néhány fordítási, besorolási, névkiegészítési tévedés elenyésző, s az együttműködés szorosabbá válásával számuk a továbbiakban bizonyára a minimálisra csökken.

SZENTMIHÁLYI JÁNOS 1958-ban felvetette egy *Miscellanea Hungarica* című periodikus kiadvány gondolatát is. Ennek feladata az volna, hogy az olyan művekre hívja fel a figyelmet, amelyek sem egészükben, sem túlnyomó részükben nem magyar vonatkozásúak, de mégis jelentős adatokat nyújthatnak a magyar történetírás és művelődéstörténet számára. (Pl. emlékiratok, útleírások, életrajzok, de regények és más szépirodalmi művek is.) Jó lenne, ha a külföldi magyar vonatkozású könyvek bibliográfiája mellett ez a kiadvány is megvalósulna.

Summázva az elmondottakat: igen jelentős „műszert” kaptunk, most már rajtunk múlik, hogy a feltárt információkat minél sokrétűbben hasznosítsuk.

DÖRNYEI SÁNDOR

Nyugat. A *Petőfi Irodalmi Múzeum kiállítása*. 1971 augusztusában volt harminc éve annak, hogy az akkori sajtórendelkezések értelmében, a főszerkesztő elhalálása miatt megszűnt XX. századi irodalmunk legjelentősebb fóruma, a *Nyugat*. A Petőfi Irodalmi Múzeum ebből az alkalomból rendezte meg jubileumi kiállítását, amely emléket állít a folyóirat 33 éves fennállásának, újszerű, korszakformáló irodalomszervező tevékenységének.

A feladat rendkívül nehéz és szerteágazó, hiszen az 1908-ban indult folyóirat mindvégig központi helyet foglalt el modern irodalmunk létrejöttében, fejlődésében. A *Nyugat* története elszakíthatatlanul hozzákapcsolódik századunk egész művészetéhez, s jóformán valamennyi haladó szellemi irányzatához. A lap arcképének felvázolásához elengedhetetlen a tágabb kitekintés nemcsak a történeti háttérre, hanem a rokonművészetek fejlődésére s irodalmi életünk valamennyi számottevő kezdeményezésére, irányzatára. S mivel XX. századi irodalmunk legjelentősebb fórumáról van szó, amely légkört, mű-

helyt teremtett, a folyóirat tevékenységét közvetlenül bemutató dokumentáció mellé feltétlenül odakíváncsoznak a lap hatását, kisugárzását érzékeltető exponátumok is: azoknak a műveknek a felsorakoztatása, amelyek a *Nyugat* mozgalom égisze alatt születtek, vagy amelyek e mozgalommal vitázva, annak ellenében láttak napvilágot.

A Petőfi Irodalmi Múzeum kiállítása arról tanúskodik, hogy rendezői ilyen tág értelemben fogták fel feladatukat. Nem szerkesztői portrékat, önmagukban száraz szerkesztői iratokat kívántak bemutatni, hanem folyamatot: irodalmunk mozgását, fejlődését s a fejlődés széles művészi és társadalmi hátterét. Mindezt lehetőleg a látvány nyelvére, kerülve a jelenségek agyonmagyarázását, egysíkú túldokumentálását. Mik álltak rendelkezésükre? Mindenekelőtt maga a folyóirat, s azonkívül kéziratok, könyvek, plakátok, festmények, szobrok, írói relikviák — s a legújabb típusú installációs eszközök:?) Ezek arányos, kifejező kombinációból kellett kialakítani azt a formát, amely megfelelő összképben képes érzékeltetni a folyóirat több évtizedes tevékenységét.

S itt újra fel kívánnánk hívni a figyelmet a rendezők elé tornyosuló nehézségekre. Nemesak arról van szó, hogy irodalomtörténetírásunk még adós a *Nyugat* teljes fejlődés-vonalának marxista képével, s így helyenként a kiállítóknak maguknak kellett vállalni az értékelést, hanem arról, hogy a kiállítási anyag összeállításakor nem igen válogathattak. Bár más intézmény is, így elsősorban a Nemzeti Galéria segítségére sietett a múzeumnak, a rendezőknek elsősorban saját anyaggal kellett dolgozni. S ez bármennyire is gazdagnak mondható, a fenti tág koncepció megvalósításához helyenként nem elég változatos.

A kiállítás öt teremből áll. A szorosan vett irodalmi anyag két termet foglal el. Az őket megelőző három kis helyiségben TIHANYI Lajos rajzai, HOFFMANN Edith árnyképei, BECK Ö. Fülöp plakettjei, szobrai és RIPPL RÓNAI József festményei mutatják be a *Nyugat* írói és szerkesztői gárdáját. A két nagyobb terem tagolása: az első 1919-ig, a második 1919-től 1941-ig öleli fel a folyóirat történetét — találó arányokban érzékelteti a két időszak jelentőségét és súlyát a lap életében. Szerencsésnek mondható az eszközöknek az a kombinációja, amelyek az egyes gondolatköröket megjelenítik: fehér és fekete album-lapokként hajlított paravánok hívják fel a figyelmet egy-egy témára. A fényképekkel, festményekkel tagolt függőleges felületek természetes keretként fogják közre a tárlókat, amelyekben kiadványok, kéziratok, relikviák közvetítik a további információkat. Ilyen jólsikerült részlet például az első teremben az első nemzedék líráját bemutató sarok: BABITS Mihály, DUTKA Ákos, GELLÉRT Oszkár, JUHÁSZ Gyula, KOSZTOLÁNYI Dezső, LÁNYI Sarolta, TÓTH Árpád verskötetei, BALÁZS Béla: *Az órák*, JUHÁSZ Gyula: *Gyászpompa*, TÓTH Árpád: *Üröm* c. verseinek kéziratai, DUTKA Ákos, GELLÉRT Oszkár, LÁNYI Sarolta fényképei. ADY Endre és a *Nyugat* kapcsolatát külön tárló dokumentálja a *Ki látott engem?* s a *Vallomások és tanulmányok* kötetével, a *Jóság síró vágya* c. vers kéziratával, valamint a *Két kuruc beszélget* c. költemény korrektúrájával. A terem központi látványossága ADY Endre utolsó lakásából származó íróasztal, fölötté a költő nagyméretű portréja PÓR Bertalantól.

Sikerültnek mondhatók azok a tárlók is, amelyek a *Nyugat* és a világirodalom, illetve a folyóirat és a korabeli zene, valamint a film közötti kapcsolatot érzékeltetik. Különösen ez utóbbi érdekes, mert azon túlmenően, hogy dokumentálja a *Nyugat* gyors reagálását az új művészetre, felhívja a figyelmet a BABITS *A gólyakalifa* c. regényéből készült filmre, amelynek forgatókönyvét KARINTHY Frigyes írta, főszerepét BEREGI Oszkár játszotta, s rendezője KORDA Sándor volt. A film, amelynek emlékét ÉK Sándor 1917-ből származó plakátja is megőrökíti, sajnos elkallódott, elveszett.

A második terem az elsőhöz hasonló eszközökkel ad képet a *Nyugat* második és harmadik nemzedékének alkotó munkásságáról, a szerkesztők: OSVÁT Ernő, MÓRICZ Zsigmond, BABITS Mihály tevékenységéről és arról a szerepről, amelyet a folyóirat az egyre

erősödő fasizálódás légkörében a szellem, a gondolat szabadsága érdekében vívott. Az itt kiállított relikviák közül szimbolikussá növekedik BABITS bombasérült írógépe, amely szemléletesen érzékelteti, milyen erők hallgattatták el a folyóiratot és méltó utódját, az ILLYÉS Gyula szerkesztette *Magyar Csillagot*.

Mint említettük, a kiállítás folyamatként, szerteágazó szellemi és társadalmi kapcsolataiban kívánja dokumentálni a *Nyugat* munkásságát. Ezt a koncepciót látjuk a legelső tárlóban is, amely a folyóirat elődjének a *Hétnek*, a *Figyelőnek*, a *Szerdának*, a *Magyar Géniusznak* stb. egy-egy példányát mutatja be a látogatónak. A tárló feletti paraván viszont az egykori politikai eseményeket idézi a „vérvörös csütörtök” és az őszirózsás forradalom egy-egy eseményének nagyméretű fotójával. A szándék nyilvánvaló, azonban kérdéses, hogy az egymással sokszoros áttételeken keresztül érvényesülő kapcsolatoknak — a *Nyugat* szellemi ellenállása az ország elmaradottságával szemben és az ezen elmaradottság elleni direkt politikai akciók — ilyen közvetlen egymás mellé állítása valóságúen fejezi-e ki az egykori összefüggéseket? Tudjuk, mindennek szemléltető demonstrálása nagyon nehéz feladat, de itt mégis kissé leegyszerűsítettnek látjuk a megoldást. Ugyanezt kell mondanunk az első terem két hirdetőoszlopáról is, amelyen plakátok, hirdetésmények idézik a világháború utolsó éveit. A kiállított dokumentumok egymástól túl távoleső jelenségeket hoznak egymás mellé, s így nem is adhatnak összefüggő egységes képet a korról.

Hasonló jelenséggel találkozunk az irodalom és képzőművészet párhuzamát érzékeltető törekvésekben is. TORNYAI János: *Betyárszerelem*, TIHANYI Lajos: *Nagybánya* vagy SZOBOTKA Imre: *Konstruktív táj* c. képei eléggé távol esnek környezetük tematikájától, s így nem eléggé szervesen tolmácsolják azt az összefüggést, amelynek az illusztrálására hivatottak lettek volna.

Ugyanilyen nehéz feladat volt a *Nyugat* és a vele párhuzamosan fellépő irányzatoknak a demonstrálása. A kiállítás bemutatja ugyan a magyar avantgarde vagy a népi írók egy-egy képviselőjét, akiknek kapcsolata volt a folyóirattal, de nem érzékelteti, miben és mennyiben akartak mást, mint maga a *Nyugat*. Mindez azonban már olyan feladat, ami részben már meg is haladja ennek az eléggé körülhatárolt vállalkozásnak kereteit, s így nem is nagyon írható a kiállítás hiánylistájára. Néhány apróbb formai kíváncsalom azonban igen. A kiállított fényképeket kasírozni kellett volna. Felpenderedő alakjukban nem jó hatást keltenek. Ugyanígy nem eléggé ízléses például az a megoldás sem, hogy HOFFMANN Edith árnyképein a képkeretre ragasztott gépirásos cédulák tájékoztatnak az ábrázolt személyek kilétéről. Technikailag jobban kellett volna tagolni a második, illetve a harmadik nemzedék fénykép arcképsorát is, amely így ebben a formában kissé egybefolyó. Egységesíteni kellett volna a névfeliratokat is: hol a teljes név, hol csupán a vezeték-név, hol pedig a vezeték-név és a rövidített keresztnév szerepel ugyanannak a személynek az esetében. Több felvétel aláírásába odakíváncozna a dátum is, a körülmények pontosabb rögzítése.

Ezek azonban csak részletkérdések. A kiállítás egésze — mint ahogyan a látogatottság örvendetes magas számai is bizonyítják — eredményesen szolgálja a kiállítók fő célkitűzését: haladó irodalmunk egyik legjelentősebb állomásának megismertetését és népszerűsítését.

BOTKA ÉVA

Szemere Samu kilencvenedik születésnapjára.¹ SZEMERE Samu, a XX. század magyar filozófiai irodalmának reprezentatív személyisége a múlt év végén töltötte be életének kilencvenedik esztendejét. E felemelő pillanatot örökíti meg az Akadémiai Kiadónál megjelent izléses kiállítású emlék-kiadvány. A kis mű három fejezetben idézi fel SZEMERE Samu életét, írói és tudományos munkásságát.

SÁNDOR Pál finom megfigyelésekben és találó észrevételekben gazdag bevezető tanulmánya széles síkon veszi számba, értelmezi, értékeli a neves filozófiai író alkotó tevékenységét: három fontos területen, a filozófiatörténet, az esztétikai-értékelmélet és a műfordítás területén szemlélteti tudós teljesítményének jellegét és tartalmát. Meggyőzően bizonyítja, hogy Szemere Samu polgári mivolta ellenére haladó gondolkodása okán elhárítja az irracionalizmust és fontos szerepet tulajdonít az érznek, de nem lesz racionalistává: többletértéket fedez fel azoknál a bölcseleknél, akik a megismerés forrását a tapasztalatban keresik; nem utasítja el a visszatükrözés elméletét; és a logika parancsára eljut ahhoz a felismeréshez, hogy a szocializmus magasabbrendű a kapitalizmusnál. Végső soron SÁNDOR Pál SZEMERE Samunak részint a filozófia nagy alakjairól írt műveiben megfogalmazott nézetei, részint a saját elméletét fejtegető tanulmányai alapján „az emberiség haladását szolgáló eszmékért lelkesedő, humanista gondolkodó arcképé”-t rajzolja meg.

E szellemi arculat vonásait SCHEIBER Sándor mintaszerűen gondos bibliográfiai összeállításban 327 filozófiai, esztétikai, pedagógiai tétel: monográfia, tanulmány, esszé, cikk illusztrálja. A pályakezdő tudós az újkori bölcselet óshazájában, Olaszországban tájékozódik. Renaissance-érdeklődéséből születik meg nagyjelentőségű alkotása: *Giordano Bruno* című terjedelmes műve (1917), majd egyre szélesebbre tágítja a filozófiai múlt megismerésének körét (*Kant, Leibniz, Schleiermacher, Spinoza, Descartes, Majmuni* stb.) s mélyíti el a maga bölcseleti és esztétikai elméletét. E vonatkozásban bőségesen kínál meghatározó elemeket és tárgyal gondolati rendszerét megvilágító problémákat *Filozófiai tanulmányok* című gyűjteményes kötetében (*Tudományos gondolkodás és filozófiai gondolkodás, Történetfilozófia, A művészet mint valóságértelmezés, Szellemesség és komikum stb.*) (1941). E tekintélyes munkásság nyomán a felszabadulást követő években az ünnepezt tudós tollából európai értékkel mérhető, s így a magyar kultúrelét tekintélyét növelő művek láttak napvilágot. Köztük Hegel csaknem valamennyi munkájának fordítása, és a magyar s német Akadémia közös kiadásában megjelent esztétikai mű, *Kunst und Humanität. Eine Studie über Thomas Manns ästhetische Ansichten* (2. kiadás 1967). Ilyen súlyos pillérekben nyugszik Szemere Samu termékeny életműve, amelyben a legkisebb alkotások is igényes tárgyválasztásról vallanak, legyenek azok hírlapi cikkek vagy alkalmi közlemények, bevezető tanulmányok vagy megemlékezések, köztük szép írásai mesteréről, Alexander Bernátról. Alkotásai összességéhez követelően hozzátartozik szerkesztői munkássága: az Ethika Könyvtárban számos időálló művet adott közre, az IMIT Évkönyvet következetesen magas irodalmi rangon tartotta.

Élete külső történetének fordulójáról a könyvecske harmadik egysége közöl rövid áttekintést.

ZSOLDOS JENŐ

¹ Akadémiai Kiadó. Budapest 1971, 61 l. 1 f.

Lengyel laptársunk, a *Studia o Książce*, amelynek programját és első számát a *Magyar Könyvszemlé*ben már ismertettük, most érkezett 2. számával ismét bizonyítja, hogy célkitűzései és témái a mi folyóiratunkéhoz hasonlóak. Cikkeinek egy része a tudományos könyvtárosképzéssel és annak történetével, másik része az olvasás és az irodalom terjesztésének kérdéseivel, nagyobb része könyvtörténeti témákkal foglalkozik. Utóbbiak VANINI filozófiájának, könyv-szemléletéről (Andrzej NOWICKI), Justus LIPSIUS krakkói működése korszakának művelődési viszonyairól (Renata Żurkowa), LASSALLE és a könyvek kapcsolatáról (Anna ZBIKOWSKA-MIGOŃ), a német kiadók és könyvtárosok szerepéről a lengyel irodalom népszerűsítésében (Othmar FEYL) szólnak. Külön rovatot nyitott lengyel laptársunk a bibliográfiai folyóiratokról szóló monográfiáknak, ezek között elsőnek jelenik meg ebben a számban a *Magyar Könyvszemlé* több mint 30 lapra terjedő története FÜLÖP Géza kartársunk tollából.

D.B.